

Din ve İnsan Dergisi

Journal of Religion and Human - مجلة الدين والإنسان

ISSN: 2980-1117

Cilt: 3
Volume / المجلد: 3

Sayı: 5
Issue / العدد: 5

Haziran 2023
June / حزيران 2023

Prof. Dr. Mehmet Kamil COŞKUN
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
İslami İlimler Fakültesi
Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü
kamil.coskun@hbv.edu.tr

 ORCID: 0000-0002-5669-2777

Doç. Dr. Ali BALTACI
Artvin Çoruh Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi
Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü
baltaci7@gmail.com

 ORCID: 0000-0003-2550-8698

DİNİ EĞİLİM ÖLÇEĞİNİN GELİŞTİRİLMESİ:
GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMALARI

THE DEVELOPMENT OF RELIGIOUS
TENDENCY SCALE: VALIDITY AND
RELIABILITY STUDIES

Atıf:

Coşkun, M. K. & Baltacı, A. (2023). Dinî Eğilim Ölçeğinin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmaları. *Din ve İnsan Dergisi*. 3 (5), 1-16.

Makale Türü / Article Information: Araştırma Makalesi / Research Article

Yükleme Tarihi / Received Date: 06.04.2023

Kabul Tarihi / Accepted Date: 01.05.2023

Yayımlanma Tarihi / Published Date: Haziran 2023

İlk-Son Sayfa / First-Last Page: 1-16

İntihal

Plagiarism / انتحال

Bu makale intihal programında taranmıştır.

This article was checked in the plagiarism program.

تم مسح هذه المقالة في برنامج الانتحال

Yayımlanan makalelerde Araştırma ve Yayın Etiğine riayet edilmiş; COPE (Committee on Publication Ethics)'un Editör ve Yazarlar için yayımlanmış olduğu uluslararası standartlar dikkate alınmıştır.

Research and Publication Ethics were complied with in the published articles; International standards published by COPE (Committee on Publication Ethics) for Editors and Authors have been taken into account.

DİNİ EĞİLİM ÖLÇEĞİNİN GELİŞTİRİLMESİ: GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMALARI¹

THE DEVELOPMENT OF RELIGIOUS TENDENCY SCALE: VALIDITY AND RELIABILITY STUDIES

Özet

Kamusal alanda özellikle deizm, agnostisizm ve pagan inançlarının yaygınlaşmaya başladığına olan inanç, din eğiliminin modern bir araç ile ölçülmesini gerektirmiş ve toplumsal zeminde bu araştırmanın gerçekleştirilmesinin önemini belirginleştirmiştir. Bu araştırmanın amacı, üniversite öğrencilerinin dini eğilim düzeylerini belirlemeye yarayan bir ölçek geliştirilmesidir. Bu kapsamda Muş Alparslan Üniversitesinde öğrenim gören 1404 öğrenci, çalışma grubunu oluşturmaktadır. Ölçeğin faktörlerini belirleyebilmek için Açıklayıcı Faktör analizi kullanılmıştır. Faktörlere ayrılan ölçeğin güvenilirliğini belirleyebilmek amacıyla, öncelikle ölçekler için önemli bir iç tutarlılık yaklaşımı olan Cronbach Alfa katsayısı formülü kullanılmıştır. Cronbach Alfa katsayısı sonuçları Bileşik Güvenilirlik katsayısı ile doğrulanmıştır. Ölçeğin yapı geçerliği, iki aşamalı hiyerarşik doğrulayıcı faktör analizi ile test edilmiştir. Bu çalışmalara ek olarak her bir alt ölçeğin açıklanan ortalama varyansı hesaplanarak modelin birleşim ve ayrışım geçerliği de belirlenmiştir. Sonuç olarak Dini Eğilim Ölçeğinin, üniversite öğrencilerinin dini eğilimlerini ölçebilecek nitelikte geçerli ve güvenilir bir ölçek olduğu görülmüştür. Ayrıca ölçek yalnızca din bilimleri alanına değil farklı bilim dallarına da katkı sağlayacak bir esnekliğe sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Din, Dini Eğilim, Dini Eğilim Ölçeği, Ölçek Geliştirme

Abstract

In the public sphere, the belief that deism, agnosticism and pagan beliefs began to spread in the public sphere necessitated the measurement of religion with a modern tool and made it important to conduct this research. The aim of this study is to develop a scale to assess the religious tendency levels of university students. The study group in this case consists of 1404 Muş Alparslan University students. Explicit Factor analysis has been used to determine the factors of the scale. First, the Cronbachs Alpha Coefficient formula—which is a crucial internal consistency strategy for scales—was used to assess the reliability of the scale divided by the factors. The Cronbachs Alpha Coefficient results have been confirmed by the Composite Reliability Coefficient. The construct validity of the scale was tested by two-step hierarchical confirmatory factor analysis. In addition to these studies, the mean variance of each subscale is calculated and the validity of the combination and decomposition of the model is also determined. As a result, it was seen that the Religious Tendency Scale was a valid and reliable scale that could measure the religious tendencies of university students. Additionally, the scale is adaptable enough to contribute not only to the religious studies but also to different disciplines.

Keywords: Religion, Religious Tendency, Religious Tendency Scale, Scale Devoleopment.

¹ Bu çalışma, Muş Alparslan Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü tarafından desteklenen BAP-18-İİF-4901-02 numaralı proje verileri esas alınarak hazırlanmıştır.

Giriş

Din, etkileri farklı toplumlarda değişiklik göstermekle birlikte, sosyal yapı ve kültürün en önemli bileşenlerindedir. Günümüzde dini hassasiyetleri olan çevrelerce istenilen seviyede olmadığı düşünülen din pratikleri, sosyokültürel rol ve değerini korumaktadır. Dini uygulamaların azalmasına, Batı kaynaklı materyalist yaşam felsefesinin yaygınlaşması, farklı İslam anlayışlarının etkisi ve insanların aile yaşamlarında yaşanan radikal dönüşümler gerekçe gösterilmektedir (Ayten, 2010). Bunun yanında gelişen teknoloji ile yalnızlaşan insanların, dini pratiklerden de uzaklaştığı bilinmektedir (Ertit, 2013). Sosyal alanların dinamik yapısı gereği, bir olgunun diğer olgulardan ayrı düşünülmesi söz konusu değildir. Din gibi önemli bir toplumsal yapının pratik ve teorik temellerine yönelik ilgi, tutum, algı ve davranış değişikliğinin de farklı gerekçeleri olabilir.

Dini eğilimi, bir dine ilişkin pratik ve teorik esasları kabul etme, bilme, anlama, kavrama ve aktif olarak uygulama olarak adlandırılan Allport ve Ross (1967), iç kaynaklı (intrinsic/dâhilî) ve dış kaynaklı (extrinsic/haricî) dini eğilim ayrımı yapmaktadırlar. İç kaynaklı dini eğilimde, tüm esaslarıyla dinin kendisi temel alınır; yani başka bir amaç olmaksızın samimi bir şekilde dini olduğu gibi yaşamak hedeflenir. Dış kaynaklı eğilimde ise, din araçsallaşır; dış kaynaklı dini eğilimde asıl hedef, bireysel, toplumsal veya ekonomik birtakım yarar ve kazançlardır (Lewis, Maltby, & Day, 2005). Allport ve Ross'un (1967) sınıflandırması zamanla geliştirilmiş ve dini eğilime, "sorgulayıcı (quest/istiksau) dini eğilim" isimli üçüncü bir katman daha eklenmiştir. Sorgulayıcı dini eğilim, teorik ve pratiklerin, birey tarafından sürekli sorgulanmasına dayalı bir dindarlığı temsil eder. Şüphe, kendini sorgulama, diğer dinlerle karşılaştırma ve ihtilafli durumları öznel olarak betimleme gibi alt boyutlar söz konusudur (Ventis, 1995).

Dini eğilim, belirli bir dini inanca sahip olma ve günlük yaşamında bu inancın gereklerine uygun davranma olarak da adlandırılabilir (Norenzayan & Shariff, 2008). Bu durumda farklı dini eğilimleri sosyal sistem içinde gözlemek olasıdır. Çok kültürlü toplumlarda farklı dini eğilimlerin kamusal alanda sergilendiğine sıkça rastlanırken, daha kapalı sosyal toplumlarda yaşayan insanlar dini eğilimlerini açıklamaya çekinmektedirler (Pratt, 2006). Bu noktada dini eğilimin açık ve kapalı formlarının bulunması olasıdır. Açık dini eğilimler, toplum tarafından kabul gören dini inanışları kapsarken; kapalı dini eğilimler, toplum tarafından önyargı ile karşılanabilecek radikal yönelişleri ifade eder (Green&Stump, 2015). Örneğin toplumun büyük bir bölümünün Müslüman olduğu ülkemizde ateist, agnostik, deist veya pagan dinine inanların kapalı dini eğilim sergilemeleri olasıdır.

Toplum tarafından sunulan dini eğitimin kalitesi, dini seçim ve eğilimler üzerinde etkilidir. Dini öğretinin sert ve otoriter bir şekilde sunulduğu durumlarda, bu dini eğitimden geçenlerin, dinlerine karşı yabancılaştığı ve din değiştirme fikrine sıcak baktığı bilinmektedir (Kundnani,

2012). Bu noktada dini eğilimin, dini tutumlar ile ilişkili olduğu söylenebilir. Tutum, esasen insan, nesne veya düşüncelerin (olumlu veya olumsuz bir şekilde) değerlendirilmesidir (Aronson, Wilson, Akert, &Fehr, 2004). Sosyal psikolojinin temel çalışma alanlarından biri olan tutum kavramı, düşünce, duygu ve davranış olarak isimlendirilen boyutlara sahiptir. Açık tutumlar doğrudan ve bilinçli biçimde sergilenen tutumları içerirken; örtük tutumlar, kişinin farkında olmadıkları ve açık tutumun karşısı olan tavırları içermektedir (Brown, 2011). Dini geleneklerde tutumun yukarıda belirlenen üç boyutu kaçınılmaz olarak birbiriyle bütünleşik halde bulunur (Vergote&Wood, 1988). Örneğin İslam düşünce geleneğinde, bilişsel olarak özümsememiş dini bir davranışın dinsel bir değeri yoktur veya davranışa dökülmemiş bilişsel bir kabulün ciddi bir eksiklik taşıdığı düşünülmektedir (Ok, 2011). Bu noktada kişinin dini bilgileri içselleştirmesi, belirli pratikleri gerçekleştirilmesiyle anlaşılabilir.

Dini eğilimde sıkça vurgulanan inanç kavramı, bir şeyi kabul etmek, bir şeye bağlanmak ve doğrulamak anlamlarını içinde barındırır (Mehmedoğlu, 2013). İman kelimesiyle aynı anlamda kullanılıyor olsa da, aslında kapsamı ondan daha geniştir. Genel olarak, bilgi, kanaat ve imanı da içine almaktadır (Fowler&Mehmedoğlu, 2000). İnanç kavramı, aynı zamanda, ihtimalin bütün derecelerini içine alan tamamlanmamış bir kabulü de belirtir. Ayrıca doğrudan doğruya görmeksizin, doğrulanmış harici sebeplerle, bilen kimseye güvenerek şüpheden arındırılmış tam bir kabulü de ifade etmektedir (Karacoşkun, 2004). Kutsal olanın veya onun özel bir formu olmak itibarıyla belli bir dinin muayyen zaman ve şartlarda belli bir kişi veya grup ya da toplum tarafından yaşanması olarak ifade edilen dini inanç, yaşanan ya da tecrübe edilen din olarak kavramsallaştırılmaktadır (Eren, 2007; Subaşı, 2002). Kişinin inandığı şeylere olan eğilimi, dini eğilim kavramı içinde incelenmektedir. Bu kapsamda dini eğilimler yoğun inanç faaliyetlerini de içermektedir.

Dini eğilim yalnızca belirli bir dine yönelme ve bu dine ilişkin tutum geliştirme değildir. İnsanlar yaşamları boyunca farklı dinsel öğelere inanıp yaşamlarını buna göre kurgulayabilirler. Bu durum bir din değiştirme olgusu olmamakla birlikte; bir dinin tam olarak tanınmadığı veya o dine ilişkin belirgin bir tutum oluşturulmadığı durumlarda söz konusu olan dini eğilimleri kapsar (Hökelekli, 2010; Kirman, 2004; Okumuş, 2014). Bu noktada insanların inandığı çeşitli dini düşünce ve akımlar söz konusudur. Örneğin animizm, doğada insan ruhuna az çok benzer ruhlar bulunduğunu kabul eden, her nesnenin bir ruhi varlık veya ruh tarafından yönetildiğini kabul eden sistemdir (Harvey, 2005). Paganizm, kökenleri dünyanın kadim doğa dinlerine uzanan bir inanç biçimi ve bu dinlerin genel adıdır. Paganizm'de doğanın ruhu olduğu ve toprak, ateş, hava ve su gibi bileşenlerin insanların hayatında etkili olduğuna inanılır (Hume, 1997). Deizm, mantık ve doğal dünyaya dair gözlemlerin kaynağını oluşturduğu; dinsel bilgiye dolaysız biçimde sadece akıl yoluyla ulaşılabileceği ilkesini esas alan, bu sebeple vahiy ve esine dayalı tüm dinleri reddeden

bir tek Tanrı inancıdır. Deist felsefeye göre Tanrı vardır ve nihai olarak evrenin yaratılmasından sorumludur, ancak yaratılan dünyaya doğrudan müdahale etmez. Eşdeğer olarak deizm, Tanrı'nın varoluşunu her şeyin sebebi olarak ortaya koyan ve onun kusursuzluğunu (ve genellikle doğal hukuk ile takdir-i ilahinin varlığını da) kabul eden, ancak Tanrı'nın evrende mucizeler aracılığıyla ilahi vahyi veya doğrudan müdahalesini reddeden bir inançtır. (Byrne, 2013). Ateizm, tüm tanrılara ve ruhsal varlıklara olan metafizik inançları ve dinleri reddeden; doğruluğuna inanılan gerçekliği inanç yoluyla açıklamayı kabul etmeyen bir felsefi düşünce akımıdır (Kenny, 2012). Agnostisizm, teolojik olarak tanrının varlığının veya yokluğunun, bilimsel olarak da evrenin nereden türediğinin bilinmediğini veya bilinmeyeceğini ileri sürer (Huxley, 1889).

Bireyler, ailelerinden gelen ve geleneksel olarak inana geldiği dini öğretileri sorgulayarak yukarıda anılan dini düşünce ve akımlara yönelmektedirler. Bu noktada İslam, Hristiyanlık, Musevilik ve Budizm gibi geleneksel olarak kurumlaşmış dini öğretileri sorgulayarak yeni bir anlam arayışına girmektedirler (Frankl, 2011). Bireyde dini yaşantı ilk gençlik yıllarından itibaren içselleştirilmekte; dini sorgulamalar, dini kabul ve pratikler bu dönemde belirginleşmektedir (Karacoşkun, 2004; Köylü, 2004). Üniversite dönemi, gelişimsel olarak ilk yetişkinlik dönemine tekabül eder. Bu dönemde birey, dine ilişkin ön kabullerini ve geleneksel değerlerini, üniversitede aldığı yeni ve eleştirel bilgilerle ve sosyal alandaki farklı dinamiklerle karşılaştırır. Bu kıyas süreci, bireyin dine olan yaklaşımını etkilemektedir.

Son dönemlerde üniversite öğrencilerinin toplum tarafından genel kabul gören dini öğreti ve pratiklere ilgi göstermedikleri, alternatif yönelimler ve arayışlar içinde olduğu sayıltısı, bilimsel açıdan önemlidir. Böylesi bir sosyal sorunun araştırılması bu çalışmanın temel güdüsüdür. Çalışma ile kapsamlı dini araştırmalarda kullanılacak nitelikte bir güvenilirliğe sahip genelde yetişkinler, özelde ise üniversite öğrencilerinin dini eğilimlerini ayrıştırabilecek bir ölçek geliştirilmesi hedeflenmektedir.

Ölçek geliştirme çalışmaları genellikle toplumsal bir olgunun tezahürünü nicel veya nitel bir düzlemde belirlemeyi amaçlamaktadır. Nitel ölçekler kısa görüşme formlarından oluşmaktayken, nicel ölçeklerin farklı sayıda ve biçimde soru veya ifadelerden oluştuğu görülür. Nitel ölçmede geniş bir perspektif söz konusu iken nicel ölçmede daha dar ve araştırmacı tarafından belirlenen bir perspektif bulunur (DeVellis, 2016). Din eğilimleri gibi farklı ve kendi içinde sorunlar barındıran bir olgunun ölçülmesi, gerek din eğitimi çalışmaları gerekse toplumda dini öğretinin içselleştirilmesi açısından önemlidir. Literatürde var olan ölçeklerin, genellikle dar bir örnekleme geliştirildiği (Coştu, 2009; Ok, 2011), örneklemelerden elde edilen veriler üzerinde güncel olmayan veya hatalı ölçme yöntemleri kullanılarak yanlış ölçmeler yapıldığı, istatistiksel verilerin hatalı yorumlanması sonucu çelişkili bir şekilde geliştirildiği belirlenebilir (Apaydın, 2010; Erkuş, 2012; Karaşahin, 2008). Literatürde ve genelde kamusal alanda güncel ve modern

ölçme yöntemlerini işe koşan bir ölçme aracına ihtiyaç duyulmakta ve özelde ise üniversite gençliğinin dini eğilimlerini keskin bir şekilde belirleyecek güçlü bir ölçeğin eksikliği hissedilmektedir.

Bu araştırma son dönemlerde kamusal alanda sıkça tartışılan: "gençlerin deizme, agnostisizme ve paganlığa meylettği" yönündeki sayıtların geçerliliğinin belirlenmesini konu edinmiştir. Araştırma ile üniversite gençliğinin var olan dini eğilimlerinin düzeylerini belirlemeye yönelik bir nicel ölçme aracı geliştirilmeye çalışılacaktır. Özellikle farklı dini eğilimler veya inanç sapsmaları bu ölçek ile görünür kılınacak ve özelde bireylere genelde ise toplumsal kurumlara önemli bir geribildirim sunacak nitelikte ölçek geliştirilecektir.

Bu araştırmanın amacı, üniversite öğrencilerine yönelik bir dini eğilim ölçeği geliştirilmesidir. Literatürdeki dini eğilim ölçeklerinin oldukça genel ve yüzeysel bir formda ve çoğu kez modern ölçme metotları göz ardı edilerek düzenlenmiş olması, bu araştırmanın motivasyon kaynaklarındanr. Çalışma ile güncel dini eğilim tartışmalarına yön verecek bilimsel veri üretecek bir ölçme aracı geliştirilmesi de hedeflenmektedir.

1. Yöntem

1.1. Çalışma Grubu

Araştırma 2018-2019 eğitim öğretim yılında Muş Alparslan Üniversitesinde (MAUN) öğrenim gören dört farklı örneklem grubu üzerinde yürütülmüştür. Çalışmanın dış geçerliğini artırmak amacıyla söz konusu örneklem grupları olabildiğince geniş tutulmaya çalışılmıştır (Altman&McGough, 1974). Böylece, örneklem büyüklüğündeki genişliğin, geliştirilen ölçeğin analitik gücünü de arttıracığına dair varsayım (Weston& Gore Jr, 2006) ile ölçek geliştirmek için gerekli olan istatistiksel analizlerin geniş örneklem gerektiren doğası da ihmal edilmemiştir (Comrey& Lee, 1992).

Birinci çalışma grubu, MAUN İslami İlimler Fakültesinde öğrenim gören 65 öğrenciden oluşmaktadır. Bu öğrencilerin 32'si (%49) kadın, 33'ü (%51) erkektir. Birinci çalışma grubu ile farklı zamanlarda tekrarlanan odak grup görüşmeleri yapılarak 'din eğilimi' konusunu ölçebilecek bir soru havuzu oluşturulmuştur. Araştırmanın ikinci çalışma grubu, MAUN'un farklı bölümlerinde öğrenim gören 181'i (%50,5) kadın ve 177'si (%49,5) erkek olmak üzere toplam 358 öğrenciden oluşmaktadır. İkinci çalışma grubuna uygulanan anketlerde; çok sayıda cevaplanmamış maddenin yer aldığı, bir madde için birden fazla seçeneğin işaretlenmiş olduğu ve ölçme aracında yer alan bütün maddelere aynı cevabın verilmiş olduğu, maddeler okunmadan ölçme aracının doldurulduğu izlenimini uyandıran veriler olduğundan, 43'ü kadın, 17'si erkek katılımcının cevapladığı 60 anket formu işleme alınmamıştır. Ayrıştırılardan sonra ikinci çalışma grubu, 298 kişiden oluşmaktadır. Ayrıca çevrimiçi ortamdan toplanan verilerin,

güvenirliği olumsuz yönde etkileyebileceği (Pallant, 2007) varsayımından hareketle, üçüncü bir ön uygulama grubu üzerinde anket formunun uygulanmasına karar verilmiştir. Üçüncü çalışma grubu, MAUN'un farklı bölümlerinde öğrenim görmekte olan, 69'u kadın (%42,9), 92'si erkek (%57,1) olmak üzere toplam 161 öğrenciden oluşmaktadır. Çalışma grubunun belirlenmesinde kolay ulaşılabılır örnekleme yöntemi esas alınmıştır.

Faktör analizi çalışmalarında, örneklem büyüklüğü için madde sayısının 5 ya da 10 katı kadar bir büyüklüğün yeterli olabileceği (Mundfrom, Shaw, & Ke, 2005) varsayımının yanında genelde en az 200 kişi tavsiye edilmektedir (Pallant, 2007). Field (2005) ise faktör analizi çalışmalarında 300 kişilik bir örneklemin iyi olduğunu ifade etmiştir. İlgili literatürden hareketle ve bulgular bölümünde ayrıntılı verilecek istatistiksel bulgular ışığında bu çalışma kapsamına alınan ikinci ve üçüncü uygulama örneklemleri birleştirilmiş ve toplamda 459 kişilik bir ön uygulama örnekleminin, Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA), Cronbach Alfa güvenirliği ve madde analizleri çalışması için yeterli olacağına karar verilmiştir.

Araştırmanın üçüncü çalışma grubu, MAUN'un merkez kampüsünde yer alan farklı bölümlerde öğrenim gören ve kolay ulaşılabılır örnekleme ile belirlenen 981 öğrenciden oluşmaktadır. Araştırma kapsamında katılımcılara (öğrenciler), 1500 ölçek dağıtılmış, 1107'si geri dönmüştür. Bu ölçeklerden 83'ü eksik veya hatalı doldurma, 43'ü de aykırı değerler nedeniyle analizden çıkarılmıştır. Aykırı değerler, içinde bulunduğu örneğin diğer gözlemlerinden belirgin sapmalar gösteren değerlerdir. Aykırı değerler ölçme hatası, veri girişi sırasında yapılabilecek bir hata, ölçme aracının doğru çalışmaması olabileceği gibi elde edilen gözlemlerin farklı bir yığından gelmesi gibi bir durumda da ortaya çıkabilir (Teddlie&Yu, 2007). Bu çalışmada aykırı değerler, Z testi ve Mahalanobis uzaklığı kullanılarak tespit edilmiştir. Örneklem büyüklüğünü karşılayan 981 ölçek analize dâhil edilmiştir. Araştırmaya katılanların 518'si (%52,8) kadındır; 674'ü (% 68,7) lisans düzeyinde öğrenim görmektedir.

1.2. Ölçeğin Geliştirilmesi

Ölçeğin hazırlanabilmesi için ilk aşama olarak araştırmacılar farklı zamanlarda birinci çalışma grubunu oluşturan öğrencilerle odak grup görüşmeleri yapmış, odak grupta konuşulan konu ve sorunlar ses kayıt cihazı ile kaydedilmiştir. Dikte edilen metinler kullanılarak araştırmacılar tarafından bir soru havuzu oluşturulmuştur. Soru havuzunda bulunan maddeler, araştırmacılar tarafından literatürdeki örnek çalışmalarla da karşılaştırılarak 51 maddelik bir anket formu oluşturulmuştur. Daha sonra birbirleriyle ilişki göstereceği tahmin edilen maddeler bir araya getirilerek bir taslak ölçek oluşturulmuştur. Hazırlanan taslak ölçek kapsam geçerliğini sağlamak için alan uzmanlarına sunulmuştur. Ayrıca taslak ölçek bir dil uzmanı tarafından anlatım özellikleri bakımından incelenmiştir. Uzmanların görüş ve önerileri doğrultusunda 15 madde elenmiş, 17 madde düzeltilmiş; böylece hazırlanan ölçme aracının kapsam (içerik) geçerliği

sağlanmaya çalışılmıştır. Sonuç olarak taslak ölçek 36 maddeden oluşmaktadır. Uzman görüşleri ile düzenlenen ilk anket formu, çevrimiçi ortamda yayınlanmış ve tipik durum örneklem yöntemiyle (Baltacı, 2018) seçkisiz olarak belirlenen öğrencilerden (ikinci çalışma grubu) bu anketi doldurmaları istenmiştir. Dini Eğilim Ölçeği, “kesinlikle katılmıyorum” (1) ve “kesinlikle katılıyorum” (6) arasında değişen altılı likert ölçeği şeklinde hazırlanmıştır (EK1). Bu likert ölçeğinde “kararsızım” gibi yansız bir orta nokta kullanılmasından kaçınılarak çift sayı olarak belirlenmiştir. Çünkü Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel’e (2017) göre böyle bir yansız orta noktanın kullanılması bazı katılımcıların kolaylıkla bu yanıtı işaretleme eğiliminde olmasına yol açmaktadır. Ölçeğin ön uygulaması ana araştırmaya katılmayan ve örneklem özelliklerini taşıyan ikinci ve üçüncü çalışma grubu (459 öğrenci) üzerinde yapılmıştır.

Araştırmanın uygulanması için MAUN’dan etik kurul onayı ve uygulama izni alınmış; ayrıca, tüm katılımcılara çalışmanın amacı açıklanmış ve çalışmaya gönüllülük esasına göre katılanların hiçbir şekilde kimliklerinin açıklanmayacağına dair bilgi verilmiştir.

1.3. Verilerin Analizi

“Dini Eğilim Ölçeği”nin geçerlik çalışmaları çerçevesinde kapsam ve yapı geçerliği incelenmiştir. Kapsam geçerliğinin belirlenebilmesi için uzman görüşüne başvurulmuştur. Yapı geçerliği için ölçeğin faktör yapısını ve alt boyutlarını belirlemek amacıyla Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) ve Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) yapılmıştır. Literatürde, DFA’nın AFA’dan farklı bir örneklem üzerinde uygulanmasının daha doğru bir tercih olacağı önerildiğinden (Fabrigar, Wegener, MacCallum, & Strahan, 1999), DFA ve AFA farklı çalışma gruplarından toplanan veriler üzerinden gerçekleştirilmiştir. İkinci ve üçüncü çalışma gruplarından elde edilen veriler üzerinden AFA ve dördüncü çalışma grubundan elde edilen veriler üzerinden DFA uygulanarak ölçümlerden yapılacak yorumların yapı geçerliği incelenmiştir. Ayrıca, ikinci ve üçüncü çalışma grubunun birleştirilmesiyle elde edilen 459 kişilik veri üzerinden ölçümlerin Cronbach Alfa güvenilirliği ve madde analizleri hesaplanmıştır. Analizlerde faktör yük değerleri için kabul noktası 0.30 olarak belirlenmiştir. Ayrıca madde ayırt ediciliğinin saptanması için % 27’lik alt-üst gruptaki katılımcıların ortalamaları bağımsız örneklem için t testi ile karşılaştırılmıştır. Dini Eğilim Ölçeği’nin güvenilirliği Cronbach’s Alfa (α) ve bileşik güvenilirlik katsayılarıyla belirlenmiştir. Cronbach’s Alfa katsayısında ölçekte yer alan maddelerin faktör yükleri ve hata varyanslarının eşit olduğu; bileşik güvenilirlik katsayısında ise faktör yüklerinin ve hata varyanslarının farklılaştığı durumlarda kullanılması önerilmektedir (Altman & McGough, 1974; Cortina & Landis, 2011). Bu sebeple çok boyutlu ölçeklerin güvenilirlik sınamalarında bileşik güvenilirlik katsayısının, Cronbach’s Alfa katsayısına göre daha dengeli bir güvenilirlik değeri olabileceği (Rodriguez, Reise, & Haviland, 2016) görüşünden hareketle bu çalışmada her bir faktör için hesaplanan Cronbach’s Alfa değerlerine ek olarak bileşik güvenilirlik değerlerinin de belirlenmesine karar verilmiştir.

Ölçeğin güvenirlik katsayıları ve açımlayıcı faktör analizi için SPSS, Doğrulayıcı faktör analizi için AMOS yazılımları kullanılmıştır.

2. Bulgular ve Yorumlar

Dini Eğilim Ölçeğinin yapı geçerliğini sınamak üzere ön uygulama sonuçları üzerinde öncelikle verilerin normal dağılımı incelenmiştir. Bu bağlamda, analiz için Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değeri 0.765 ve Barlett's küresellik testi anlamlı ($p<0.01$) bulunmuştur. Verilerin faktör analizi için uygun olduğu görüldüğünden daha sonra veri setine açımlayıcı faktör analizi (AFA) uygulanmıştır. Bu çalışmada faktörleştirme tekniği olarak temel bileşenler analizinin kullanılması uygun görülmüştür. Ayrıca ölçek faktörlerinin birbirleriyle ilişkili olacağına yönelik öngörü nedeniyle AFA'da döndürme tekniği kullanılmıştır. Kline (2014), faktör yük değeri. 30 ve madde toplam korelasyonu. 20'den düşük olan maddelerin ölçekten çıkarılmasını önermektedir. AFA sonuçları yorumlanırken, herhangi bir maddenin ölçekte kalabilmesi için kuramsal olarak yer alması beklenen boyuttaki faktör yükünün .30'un üzerinde olması kuralına bağlı kalmıştır (Pallant, 2007). AFA'dan elde edilen bulgular yorumlanırken; maddelerin faktör yüklerinin yanı sıra ölçülen değişkene ait ortak varyans değerleri de dikkate alınmaktadır. Bu tespitin ardından AFA'da temel bileşenler faktörleştirme tekniği ve directoblimin döndürme sonucunda ($\delta=0$, $\kappa=4$), 36 maddelik taslak ölçekten faktör yük değeri .30'dan düşük olan 4 madde ile binişik olan 3 madde ile 5 madde de madde toplam korelasyonu .20'den daha küçük olduğu için çıkarılmıştır. Ön uygulama verilerinden hareketle faktör analizi sonucunda belirlenen 24 maddenin 7 faktöre dağıldığı ve toplam varyansın %69,12'sini açıklayan yedi faktörlü yapının kuramsal açıklamalara uygun ve yorumlanabilir olduğu bulunmuştur. Ölçekte yer alan maddeler ile yedi faktörden oluşan ölçeğin son hali EK 1'de sunulmuştur. Dini Eğilim Ölçeğinin hesaplanan Cronbach's Alfa katsayısı ve doğrulanan Bileşik güvenirlik katsayısı değerleri Tablo 1'de görülmektedir.

Tablo 1.Dini Eğilim Ölçeğinin Güvenirlik Katsayıları

Faktörler	Toplam Madde Sayısı	Açıklanan Varyans Oranı (%)	Cronbach's Alfa (α) Katsayısı	Bileşik Güvenirlik Katsayısı
İslamiyet	4	14,23	.86	.89
Deizm	3	13,11	.90	.93
Ateizm	3	12,09	.91	.93
Agnostisizm	2	10,63	.92	.94
Hristiyanlık	3	8,24	.80	.84
Paganizm	2	7,61	.76	.78
Budizm	4	3,21	.79	.83
Toplam	24	69,12	.86	.89

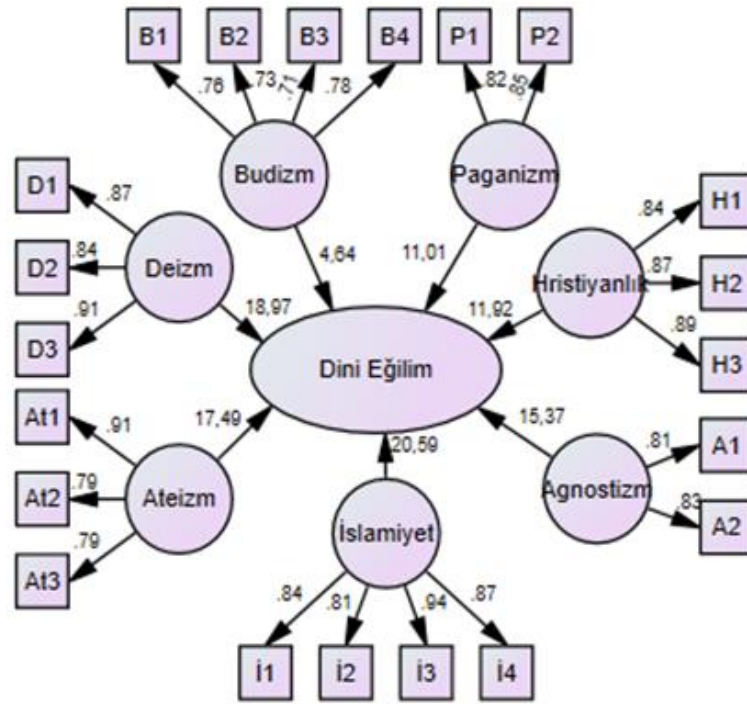
Tablo 1'den hareketle, Dini Eğilim Ölçeğinin 7 boyutu için belirlenen güvenilirlik katsayılarının tamamı bir ölçekte bulunması tavsiye edilen güvenilirlik sınırı olan .70 (Melchers&Beck, 2018) şartını karşılamaktadır. Ölçeğin tamamına ilişkin toplam Cronbach's Alfa güvenilirlik katsayısı .86 ve bileşik güvenilirlik katsayısı .89 olarak hesaplanmıştır. Ayrıca ölçekte yer alan değişkenler arasında çoklu bağlantılık (multicollinearity), içsellik (endogeneity) ve dışsallık (exogeneity) problemlerine rastlanmamıştır (Blundell&Horowitz, 2007).

Üçüncü çalışma grubundan toplanan verilerin, AFA sonucunda elde edilen 24 madde ve yedi faktörden oluşan yapının geçerliğini sınamak amacıyla DFA uygulanmıştır. Tablo 2'de DFA sonuçları ile referans değerleri görülmektedir.

Tablo 2. Dini Eğilim Ölçeğinin Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları

Uyum Göstergeleri	Sınanan Model	Sınır Değerler
χ^2	588,91	--
Sd	329	-
χ^2/sd	1.79	3
p	0.001	>0.05
CFI	0.92	>0.90
NFI	0.94	>0.90
NNFI	0.97	>0.90
IFI	0.98	>0.90
SRMR	0.059	<0.08
RMSEA	0.058	<0.06
GFI	0.94	>0.80
AGFI	0.91	>0.80

Tablo 2 incelendiğinde Ölçeğe ilişkin uyum indeksi değerleri; $\chi^2/sd=1.79$, GFI=.94, AGFI=.91, CFI=.92, NFI=.94, NNFI=.97, IFI=.98, RMSEA=.058, SRMR=.059, PNFI=.92 ve PGFI=.93 olarak bulunmuştur. DFA'dan elde edilen yedi faktörlü modelin mükemmel uyum gösterdiği belirlenmiştir (Brown, 2011). Ölçeğin yapısal modeli Şekil 1'de görülmektedir.

Şekil 1. Dini Eğilim Ölçeğinin Yapısal Modeli

Dini Eğilim Ölçeğine ilişkin modelin 'İslamiyet' boyutunda yer alan 4 maddenin yapısal katsayılarının 0.81 ile 0.94 arasında; 'Hristiyanlık' boyutundaki maddelerin yapısal katsayılarının 0.84 ile 0.89; 'Agnostisizm'in 0.81-0.83; 'Ateizm'in 0.79-0.91; 'Deizm'in 0.87-0.91; 'Budizm'in 0.71-0.78 ve 'Paganizm'in 0.82-0.85 arasında farklılık gösterdiği, bunun yanında tüm maddelerin ($p < .01$) düzeyinde anlamlı olduğu belirlenmiştir. 'İslamiyet' boyutunun Dini Eğilime ilişkin toplam varyansın, %20,59'unu; Deizmin, %18,97'sini; Ateizmin, %17,49'unu; Agnostisizmin %15,37'sini; Hristiyanlığın, %11,92'sini; Paganizmin, %11,01'ini ve Budizmin, %4,64'ünü açıkladığı saptanmıştır.

Sonuç ve Öneriler

Üniversite öğrencilerinin dini eğilimlerini belirlemeye yardımcı olacak bir ölçme aracı geliştirmek amacıyla alanyazın ve uzman görüşleri doğrultusunda geliştirilen 'Dini Eğilim Ölçeği'nin alt boyutlara ayrılması açımlayıcı faktör analizi ile yapılmıştır. Oluşturulan alt boyutlara ilişkin güvenilirliği Cronbach's Alfa Katsayısı ve Bileşik Güvenirlik Katsayısı kullanılarak belirlenmiştir. Ölçeğe ilişkin her iki katsayının da tavsiye edilen sınır değerler içerisinde yer aldığı saptanmıştır. Ölçeğin yapı geçerliliği, hiyerarşik doğrulayıcı faktör analizi ile test edilmiştir. Bu amaçla ilk olarak birinci düzey analizde ölçeğin alt boyutları tek tek ve toplu olarak iki farklı modelde incelenmiştir. Böylesi iki farklı modelin kurgulanmasının sebebi alt boyutlar arasındaki yüksek ve pozitif yönlü ilişkilerin belirlenmesidir. Bu durum alt boyutların daha üst düzeyde bir yapıyı temsil edebileceği gibi, açımlayıcı faktör analizi sonucunda oluşturulan faktörlerin ayrıştırılmadığının da göstergesi olabilir. Doğrulayıcı faktör analizi sonuçları, ölçeğin veriler ile

mükemmel düzeyde uyum gösterdiğini belirlemiştir. Ancak ölçeğin yedi alt boyutunu içeren model, tek boyutlu modele göre daha yüksek düzeyde bir uyumu işaret etmektedir. Bunun yanında, yedi alt boyuta sahip olan modelde yer alan tüm maddelerin faktör yük değerlerinin .70 ve daha yüksek olması bu yapının kullanılmasında etkili olmuştur.

Sonuç olarak Dini Eğilim Ölçeğinin, 'İslamiyet', 'Deizm', 'Ateizm', 'Agnostisizm', 'Hristiyanlık', 'Paganizm' ve 'Budizm' boyutlarından oluşan bir yapısı olduğuna karar verilmiştir. Dini Eğilim Ölçeğinin ikinci düzey doğrulayıcı faktör analizi sonuçları, yapısal modelin veriler ile mükemmel bir uyum içinde olduğunu göstermektedir. Yapısal modelde, 'İslamiyet', 'Deizm' ve 'Ateizm' boyutlarının dini eğilimi güçlü bir şekilde yordadığı gözlenmiştir. Böylesi bir bulgu, söz konusu üç faktörün dini eğilim üzerinde önemli etkiye sahip olduğu anlamına gelmektedir. Böylece Dini Eğilim Ölçeğini için yedi boyutlu yapısal modelin geçerliliği doğrulanmıştır. Dini Eğilim Ölçeğindeki tüm maddelerin standartlaştırılmış faktör yük değerlerinin .70 değerinin üzerinde ve anlamlı bir yapıda olması, açıklanan ortalama varyansın yedi faktördeki birleşim geçerliği ile alt boyutların birbirleri ile yüksek düzeyde ilişki göstermesi modelin ayrışım geçerliğine sahip olduğunu göstermektedir. Tüm bulgu ve değerlendirmelerden hareketle, Dini Eğilim Ölçeğinin, özelde üniversite genelde ise yetişkinlerin dini eğilim düzeylerini ölçebilecek, geçerli ve güvenilir bir ölçek olarak kullanılabilir niteliklere sahip olduğu belirlenebilir.

Dini eğilim literatürüne farklı bir yön kazandıracak olan bu çalışma ile literatürdeki önemli bir boşluğun kapatıldığı sonucuna varılabilir. Bununla birlikte, dini eğilimin demografik değişkenler (cinsiyet, medeni durum, gelir düzeyi vb.) ve farklı türden dini davranışlar üzerindeki etkilerine yönelik daha fazla çalışmanın yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu çalışmada dini eğilim çalışmalarına yön verecek bir ölçek geliştirilerek literatüre önemli bir katkı sağlanmıştır. Ancak literatürde dini eğilim konusu ile ilgili yeterli sayıda kuramsal ve uygulamalı çalışma olmaması, bu çalışma sonucunda önerilen modelin farklı çalışmalarla test edilmesini gerekli kılmaktadır. Dini eğilim literatüründe ileride yapılacak çalışmaların özellikle dindarlık, dini bütünleşme ve din değiştirme çalışmalarına yer verilen nicel ve nitel desenlerde yapılması önerilebilir. Bu çalışma ile önerilen model ve yapılan geçerlik ve güvenilirlik analizlerinin, gelecekte dini eğilim çalışmalarına yönelik araştırmacılara öncülük edebileceği belirlenebilir. Ayrıca bu çalışmanın literatürde yeni boşlukları ortaya çıkardığı sonucundan hareketle, geliştirilen Dini Eğilim Ölçeğinin etkisinin kuramsal davranış kalıplarını açıklayabileceği ve sosyal bilimler literatüründe farklı şekillerde tanımlanmasına yardımcı olabileceği de düşünülmektedir.

Kaynakça

- Altman, E. I., &McGough, T. P. (1974). Evaluation of a Company as a Going Concern, *Journal of Accountancy*, 138(6), 50-57.
- Apaydın, H. (2010). Ruh Sağlığı-Din İlişkisi Araştırmalarına Bir Bakış, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 10(2), 59-77.
- Aronson, E., Wilson, T. D., Akert, R. M., &Fehr, B. (2004). *Socialpsychology* (2nd Canadian ed.). Toronto, ON, Canada: Pearson Education.
- Ayten, A. (2010). Dini Yönelim Boyutlarının Kişiliğin Beş Boyutu ile İlişkisi (Amprık Bir Araştırma), *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 39(2), 133-148.
- Baltacı, A. (2018). Nitel Araştırmalarda Örneklem Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme, *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 231-274.
- Blundell, R., &Horowitz, J. L. (2007). A Non-Parametric Test of Exogeneity, *The Review of Economic Studies*, 74(4), 1035-1058.
- Brown, R. (2011). *Prejudice: Its Social Psychology*, New York: John Wiley&Sons.
- Byrne, P. (2013). *Natural Religion and the Nature of Religion: The legacy of Deism*, Routledge.
- Comrey, A. L., & Lee, H. B. (1992). *Interpretation and Application of Factor Analytic Results*, Comrey AL, Lee HB. *A First Course in Factor Analysis*, 2, 1992.
- Cortina, J. M., &Landis, R. S. (2011). The Earth is Not Round (p=. 00), *Organizational Research Methods*, 14(2), 332-349.
- Coştu, Y. (2009). Dine Normatif ve Popüler Yaklaşım: "Bir Dini Yönelim Ölçeği Denemesi, Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 8(15), 119-139.
- DeVellis, R. F. (2016). *Scale Development: Theory and Applications* (C. 26), New York: Sage Publications.
- Eren, S. (2007). İnanç ve Sosyo-Kültürel Çevre Etkileşimi, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11(1), 129-152.
- Erkuş, A. (2012). *Psikolojide Ölçme ve Ölçek Geliştirme*, Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Ertit, V. (2013). Sekülerleşme Teorisinde Bilim ve Din İlişkisine Farklı Bir Yaklaşım, *Journal of Social Sciences Eskisehir Osmangazi University/Eskisehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(2).

- Fabrigar, L. R., Wegener, D. T., MacCallum, R. C., & Strahan, E. J. (1999). Evaluating the Use of Exploratory Factor Analysis in Psychological Research, *Psychological Methods*, 4(3), 272.
- Fowler, J., & Mehmedoğlu, A. U. (2000). İman Bilincinin Evreleri, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (19).
- Frankl, V. E. (2011). *Man's Search For Ultimate Meaning*, New York: Random House.
- Green, A., & Stump, E. (2015). *Hidden Divinity and Religious Belief*, Cambridge University Press.
- Harvey, G. (2005). *Animism: Respecting the Living World*, Wake Field Press.
- Hökelekli, H. (2010). *Din Psikolojisine Giriş*, İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.
- Hume, L. (1997). *Witch craft and Paganism in Australia*, Melbourne University Press Melbourne.
- Huxley, T. H. (2018). *Agnosticism*, Marston: SampsonLow.
- Karacoşkun, M. D. (2004). Dini İnanç-Dini Davranış İlişisine Sosyo-Psikolojik Yaklaşımlar, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 4(3), 23-36.
- Karaşahin, H. (2008). Din Sosyolojisinde Dindarlığın Ölçülmesi Problemi Üzerine bir Araştırma, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 49(1), 191-200.
- Kenny, A. (2012). Agnostisizm ve Ateizm. Çev. Yaşar: Türkben, *Journal of Faculty of Theology of Bozok University*, 1(1), 1.
- Kirman, M. A. (2004). Din Değiştirme Olgusuna Sosyolojik bir Yaklaşım, *Dini Araştırmalar*, 6(18).
- Köylü, M. (2004). Çocukluk Dönemi Dini İnanç Gelişimi ve Din Eğitimi, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 45(2), 37-54.
- Kundnani, A. (2012). Radicalisation: the Journey of a Concept, *Race & Class*, 54(2), 3-25.
- Lewis, C. A., Maltby, J., & Day, L. (2005). Religious Orientation, Religious Coping and Happiness among UK adults, *Personality and Individual Differences*, 38(5), 1193-1202.
- Mehmedoğlu, A. U. (2013). *İnanç Psikolojisine Giriş*, Çamlıca Yayınları, İstanbul.
- Melchers, R. E., & Beck, A. T. (2018). *Structural Reliability Analysis and Prediction*, John Wiley & Sons.
- Mundfrom, D. J., Shaw, D. G., & Ke, T. L. (2005). Minimum Sample Size Recommendations for Conducting Factor Analyses, *International Journal of Testing*, 5(2), 159-168.
- Norenzayan, A., & Shariff, A. F. (2008). The Origin and Evolution of Religious Prosociality, *Science*, 322(5898), 58-62.

- Ok, Ü. (2011). Dini Tutum Ölçeği: Ölçek Geliştirme Ve Geçerlik Çalışması, Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 8(2), 528-549.
- Okumuş, E. (2014). Din ve Sosyalleşme, Electronic Turkish Studies, 9(11).
- Pallant, J. F. (2007). SPSS Survival Manual: A Step-by-Step Guide to Data Analysis With SPSS, New York, NY: Mc Grath Hill. Google Scholar.
- Pratt, J. B. (2006). The Religious Consciousness, New York: Cosimo, Inc.
- Rodriguez, A., Reise, S. P., & Haviland, M. G. (2016). Evaluating Bifactor Models: Calculating and Interpreting Statistical Indices, Psychological Methods, 21(2), 137.
- Subaşı, N. (2002). Türkiye Dindarlığı, Yeni Tipolojiler, İslamiyat Dergisi, 5(4), 17-40.
- Teddlie, C., & Yu, F. (2007). Mixed Methods Sampling: A Typology With Examples, Journal of Mixed Methods Research, 1(1), 77-100.
- Ventis, W. L. (1995). The Relationships Between Religion and Mental Health, Journal of Social Issues, 51(2), 33-48.
- Vergote, A., & Wood, M. H. (1988). Guilt and Desire: Religious Attitudes and Their Pathological Derivatives, New Haven: Yale University Press.
- Weston, R., & Gore Jr, P. A. (2006). A Brief Guide to Structural Equation Modeling, The Counseling Psychologist.

Ek 1. Dini Eğilim Ölçeği Maddeleri

1. İslamiyet Boyutu

- İ1. Bir Allah'a ve Hz. Muhammed'in O'nun kulu ve elçisi olduğuna inanırım.
- İ2. Namaz, Oruç ve diğer ibadetleri gerçekleştirmeye çalışırım.
- İ3. İslam'ın emir ve yasaklarının, yaşam tarzımı yansıttığını düşünüyorum.
- İ4. İslam'a yöneldikçe yaşamıma denge ve huzurun egemen olduğunu görüyorum.

2. Deizm Boyutu

- D1. Evreni yaratan bir güç olduğuna, ancak bu gücün doğanın işleyişine karışmadığına inanırım.
- D2. Evreni yaratan gücün, kendisine elçiler seçtiğine inanmıyorum.
- D3. Yaşamımı kader gibi bir olgunun yönlendirdiğine inanmıyorum.

3. Ateizm Boyutu

- At1. Evrenin doğal bir şekilde oluştuğuna ve bir yaratıcı gücün bulunmadığına inanırım.
- At2. Yaşamımda metafizik ve mistik öğelere yer yoktur.
- At3. Yaşamımı yalnızca ben ve benim seçimlerim yönlendirir.

4. Agnostisizm Boyutu

A1. Tanrının varlığının veya yokluğunun, bilimsel olarak da evrenin nereden türediğinin bilinmediğine veya bilinemeyeceğine inanırım.

A2. Tanrının varlığını gösteren kanıtlar, yokluğunu gösteren kanıtlara eşittir.

5. Hristiyanlık Boyutu

H1. Hz. İsa'nın öğretilerine yürekten bağlı şekilde inanır ve yaşamımda uygulamaya çalışırım.

H2. İşlediğim günahlar için vaftiz olma ve günah çıkarma gibi ibadetleri yapmaya gayret ederim.

H3. Kutsal kitabı (İncil) okumak bana huzur verir.

6. Paganizm Boyutu

P1. Doğa, Dünya ve üzerindeki bütün yaşamın tanrısal bir ruha sahip ve kutsal olduğuna inanırım.

P2. Yaşamımı doğanın güçleri (rüzgâr, hava, su, ateş ve toprak vb.) yönlendirir.

7. Budizm Boyutu

B1. Hayattaki acı, ıstırap ve tatminsizliğin kaynaklarını açıklamak ve bunları gidermenin yollarının Kutsal Buda'nın öğretileri ile olabileceğine inanırım.

B2. Günlük yaşantımda yoga, meditasyon ve diğer Budist ibadetlere yer veririm.

B3. Acı ve ıstırapı yenmek için, bütün geçici heveslerle birlikte muhakkak yaşamak arzusunu da terk etmek gerekir.

B4. Budist öğretinin beden, zihnen ve ruhen "ilerleyişimi" sağladığımı düşünüyorum.